

GÖZETİM TOPLUMU ve ÇİN SOSYAL KREDİ SİSTEMİ: TOPLUMSAL KONTROLÜN YENİ YÜZÜ

Mustafa ŞAHİN¹

ÖZET

Bu çalışma, sosyal kredi sistemi ve gözetim toplumunun modern toplumsal kontrol mekanizmaları olarak yükselişini ve bunların bireysel özgürlükler, gizlilik hakları ve toplumsal etkileşimler üzerindeki etkileri incelemektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal kredi sistemi ve gözetim toplumunun toplumsal kontrol mekanizmaları olarak nasıl işlediğini ve bu sistemlerin bireysel özgürlükler, gizlilik hakları ve toplumsal etkileşimler üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemektir. Sosyal kredi sistemi, bireylerin davranışlarını toplumsal normlara ve yasalara uygunluk açısından izleyen, değerlendiren ve puanlayan bir yönetim aracı olarak tanımlanırken, gözetim toplumu, bireylerin her hareketinin ve etkileşiminin teknolojik araçlarla sürekli izlenmesi durumunu ifade etmektedir. Çalışma, sosyal kredi sisteminin ve gözetim uygulamalarının, teknolojik ilerlemelerle nasıl evrildiğini ve toplum üzerinde derin etkiler yarattığını ele almaktadır. Literatür taraması kullanılarak, bu sistemlerin toplumsal, etik ve politik boyutları aydınlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma, sosyal kredi sisteminin ve gözetim toplumunun, bireylerin davranışlarını şekillendirme kapasitesine ve toplumsal norm ve değerleri yeniden tanımlama potansiyeline odaklanmaktadır. Sonuç olarak, bu sistemlerin uygulanmasıyla ilgili etik, yasal ve sosyal sorunlar tartışılmakta ve bu tür toplumsal kontrol mekanizmalarının demokratik değerler, insan hakları ve özgürlüklerle olan karmaşık ilişkisi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Kredi Sistemi, Gözetim Toplumu, Toplumsal Kontrol, Bireysel Özgürlükler, Çin.

SURVEILLANCE SOCIETY and the CHINESE SOCIAL CREDIT SYSTEM: THE NEW FACE of SOCIAL CONTROL

ABSTRACT

This study thoroughly examines the rise of the social credit system and surveillance society as modern mechanisms of social control and their impacts on individual freedoms, privacy rights, and social interactions. The aim of this

¹ Mustafa Şahin, Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, Viranşehir MYO, sosygl.m.sahin@gmail.com, ORCID:0000-0003-2527-9426.

study is to examine in depth how the social credit system and surveillance society function as mechanisms of social control, and the effects of these systems on individual freedoms, privacy rights, and social interactions. The social credit system is defined as a management tool that monitors, evaluates, and scores individuals' behaviors based on their adherence to social norms and laws, whereas the surveillance society represents a condition in which every move and interaction of individuals is continuously monitored through technological tools. The study explores how the social credit system and surveillance practices have evolved with technological advancements and their profound effects on society. Utilizing literature review, this work seeks to illuminate the social, ethical, and political dimensions of these systems. It focuses on the capacity of the social credit system and surveillance society to shape individuals' behaviors and redefine societal norms and values. In conclusion, the ethical, legal, and social issues related to the implementation of these systems are discussed, highlighting the complex relationship between these forms of social control mechanisms and democratic values, human rights, and freedoms.

Keywords: *Social Credit System, Surveillance Society, Social Control, Individual Freedoms, China.*

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızla ilerlemesi, insanların yaşamlarının her alanında kendini göstermekte ve dijital dünyanın genişlemesiyle birlikte hem yeni hem de tartışmalı konuları beraberinde getirmektedir. Bu süreçte, dijital platformlar, toplumsal iletişim ve etkileşimdeki geleneksel yapıları köklü bir şekilde yeniden şekillendirmiştir (Turhan, 2017: 27). Teknoloji, hayatımızın her alanında büyük bir etkiye sahip olmuş ve insanların günlük yaşamlarını dönüştürmüştür. Ancak, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan kullanım biçimleri, uygulamalar ve bunların tanımlanması amacıyla üretilen kavramlar, toplumun üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Son yıllarda, sosyal kredi sistemleri ve gözetim gibi kavramlar toplumda büyük bir ilgi ve tartışma yaratmıştır. Bu kavramlar, toplumsal kontrolün yeni bir yüzünü temsil etmektedir ve özellikle bireysel özgürlükler ve mahremiyet konularında önemli endişelere neden olmaktadır.

Sosyal kredi sistemi, bireylerin sosyal davranışlarına dayalı olarak oluşturulan bir puanlama sistemidir. Bu sistem, insanların günlük etkileşimlerini takip etmekte, değerlendirmekte ve buna göre puanlar vermektedir. Puanlama, örneğin finansal sorumluluk, sosyal ilişkiler, tüketim alışkanlıkları gibi bir dizi faktöre dayanabilir. Sosyal kredi puanları, bireylerin toplum içindeki itibarını ve ayrıcalıklarını etkileyebilir. Bu sistem, çalışmanın konusunu oluşturan Çin ve bazı diğer ülkelerde zaten uygulanmaya başlamış veya planlanmaktadır.

Gözetim ise, bireylerin her adımının ve hareketinin sürekli olarak izlendiği bir durumu ifade etmektedir. İleri düzeyde teknolojik izleme sistemleri, video gözetim, biyometrik veri toplama ve sosyal medya analizi gibi yöntemleri kullanarak, bireylerin her hareketi kaydedilebilir ve analiz edilebilir. Bu durum, gizlilik ve özgürlük konularında önemli bir endişe kaynağı olarak görülmektedir.

Sosyal kredi sistemi ve gözetim toplumu, birçok ülkede çeşitli amaçlarla tartışılmaktadır. Fikri destekleyenler, bu sistemlerin toplumsal düzeni sağlamaya, dürüstlüğü teşvik etmeye ve suç oranlarını azaltmaya yardımcı olabileceğini savunurken; eleştirenler, bu sistemlerin bireysel hakları ihlal ettiğini, ayrımcılığı teşvik ettiğini ve toplumun özgür düşüncesi ve yaratıcılığı üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu öne sürmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle gözetim kavramına odaklanılmaktadır. Bu sistemde, bireylerin her hareketi ve etkileşimi sürekli olarak izlenmektedir. İleri teknoloji kullanılarak gerçekleştirilen bu izleme, güvenlik amaçlı olduğu iddiasıyla savunulsa da gizlilik ve özgürlük kaygılarına neden olmaktadır. Video gözetimi, biyometrik veri toplama ve sosyal medya analizi gibi yöntemler kullanılarak, bireylerin davranışları, alışkanlıkları ve ilişkileri izlenerek ve analiz edilebilir. Bu, bireylerin mahremiyetinin ve kişisel özgürlüklerinin sınırlandırılmasına yol açabilir.

Ardından, sosyal kredi sisteminin temel prensipleri ve nasıl işlediği analiz edilecektir. Bu sistem, bireylerin davranışlarını takip ederek puanlama yapar ve bu puanlar, toplumdaki itibarını ve ayrıcalıklarını etkilemektedir. Sosyal kredi sistemi, birçok ülkede finansal alanda kullanılmaktadır. Örneğin, yüksek bir kredi puanına sahip olan bireyler, daha avantajlı faiz oranlarına erişebilirken, düşük puanlı bireyler daha sınırlı finansal olanaklara sahip olabilir.

Sosyal kredi sistemi ve gözetim kavramlarının toplumsal sonuçları oldukça önemlidir. Örneğin, bu sistemlerin uygulanmasıyla birlikte bireylerin özgürlükleri ve mahremiyetleri ciddi şekilde sınırlandırılabilir. Bireyler, kendi davranışlarını kontrol etmek ve toplumun beklentilerine uymak zorunda hissedebilirler. Ayrıca, bu sistemlerin ayrımcılığı teşvik ettiği ve toplumsal dışlanmaya yol açabileceği endişesi bulunmaktadır. Örneğin, sosyal kredi puanlarına dayalı olarak bazı ayrıcalıklara sahip olmayan bireyler, toplum içinde dezavantajlı bir konuma düşebilirler.

Bu çalışmanın amacı, sosyal kredi sistemi ve gözetim toplumunun toplumsal kontrol mekanizmaları olarak nasıl işlediğini ve bu sistemlerin bireysel özgürlükler, gizlilik hakları ve toplumsal etkileşimler üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemektir. Çalışma, sosyal kredi sisteminin ve gözetim toplumunun, modern teknolojik ilerlemelerle birlikte nasıl evrildiğini ve toplum üzerindeki etkilerini ele alarak, bu konuların akademik ve politik önemini vurgulamaktadır. Bu sistemin, bireylerin davranışlarını şekillendirme, toplumsal norm ve değerleri yeniden tanımlama kapasitesine odaklanarak, toplumsal kontrolün yeni yüzünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sosyal kredi sistemi ve gözetim toplumu hakkında mevcut akademik çalışmalar, resmî belgeler, medya raporları ve diğer ilgili kaynaklar incelenerek kapsamlı bir literatür taraması benimsenmektedir.

2. GÖZETİM TOPLUMU

Sistemli bir şekilde izlenme halini ifade eden gözetim kavramı, grupların/şahısların faaliyetlerinin veya iletişim durumlarının izlenmesi ya da bir şahsın davranışlarının mesafe konulmadan dikkatli bir şekilde izlenmesi olarak belirtilmektedir (Clarke, 2005). Bu bağlamda, bu izleme, farklı yöntemler ve teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilebilir. Gözetim, güvenlik, istihbarat, denetim veya kontrol amaçlarıyla gerçekleştirilebilir. Gözetim, toplum içindeki farklı aktörler tarafından uygulanabilir. Devlet kurumları, güvenlik birimleri veya istihbarat teşkilatları, kamu güvenliğini sağlamak veya suçları önlemek amacıyla gözetim faaliyetleri yürütebilirler. Bu tür gözetim genellikle halkın güvenliğini sağlama amaçlıdır, ancak aynı zamanda kişisel gizlilik haklarına müdahale edebilmektedir. Ayrıca, özel şirketler veya kuruluşlar da gözetim uygulayabilmektedirler. Gözetim, teknolojik gelişmelerle birlikte daha da yaygın hale gelmiştir. Kameralar, izleme yazılımları, sosyal medya analiz araçları ve iletişim trafiğini izleme sistemleri gibi teknolojiler, gözetim faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Ancak, gözetim faaliyetlerinin sınırları, etik sorunlar ve kişisel gizlilik hakları gibi konular da dikkatten kaçmamalıdır. Bu gözetim, farklı amaçlarla ve çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilebilir. Gözetim, güvenlik ve kontrol amacıyla kullanıldığı gibi, kişisel gizlilik hakları ve etik konuları da dikkate alınmalıdır.

Gözetim kavramını sosyolojik olarak, toplumsal hayatın gereklerine göre gerçekleştirilen sosyolojik eylemleri temsil etmektedir. Bu faaliyet şahıslar veya kamu kurumları tarafından yürütülebilir. Gözetim, belirli sınırlamalarla da olsa, özellikle toplum üzerindeki otoritelerinin varlığını sürdürmek isteyen devletler açısından, tarih boyunca her zaman var olmuştur. Bu noktada devletler kendi toplumlarını

ve diğer toplumlari en azından ne kadar ilerlediklerini görmek ve güçlerinin ne kadar güvenli olduğunu görmek için gözlemlemişlerdir (Karakehya ve Usluadam, 2016: 188)

Gözetim toplumu kavramı, modern çağın en belirgin özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkarken, bu alanda Michel Foucault'nun "panoptikon" metaforu özellikle önem taşımaktadır. Panoptikon, her ne kadar bir hapisane tasarımı olarak ortaya çıksa da Foucault bu kavramı, bireylerin sürekli izlendiği ve bu gözetimin bireylerin davranışlarını içselleştirmesine neden olduğu bir toplum yapısını tanımlamak için kullanmaktadır. Bu gözetim modeli, merkezi bir noktadan yapılan gözetimin, izlenenlerin aslında gözetleyeni görememesine rağmen, her an gözetlendiklerini hissetmelerine neden olduğu bir yapıyı ifade etmektedir (Mattelart, 2012: 14-15). Bu durum, bireylerin sürekli bir öz-denetime tabi tutulmasına ve belirli normlara uygun davranışları içselleştirmelerine yol açmaktadır. Foucault'nun panoptikon analizi, modern gözetim toplumlarında teknolojinin rolünü ve devlet ile büyük kuruluşların bireyler üzerinde kurduğu gözetim ağlarını daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Özellikle dijital çağda, internet ve sosyal medya gibi araçlarla genişleyen gözetim mekanizmaları (Şahin, 2024: 73), panoptikonun günümüzdeki uygulamaları olarak düşünülebilir. Bu gözetim, sadece devletlerin güvenlik ve kontrol ihtiyaçlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda özel şirketlerin ticari çıkarları doğrultusunda da şekillenmektedir. Böylece, panoptikon kavramı, gözetim toplumunun anlaşılması ve çeşitli gözetim pratiklerinin toplumsal, etik ve politik etkilerinin değerlendirilmesi için kritik bir çerçeve sunmaktadır.

Gözetim, tarih boyunca iktidarın en önemli araçlarından biri olmuş ve kökleri antik çağlara kadar gitse de modern toplum yaşamına gerçek anlamda damgasını vurmaya başlamıştır. Gözetim, dikkat çeken bir şekilde ulus-devletlerin ve büyük bürokratik örgütlerin büyümesiyle yaygınlaşmıştır (Bozkurt, 2000). Bu bağlamda, öncelikle, gözetim kelimesi genellikle bir tür denetim veya kontrol anlamına gelmektedir. Genellikle bir otorite figürü veya kurum tarafından uygulanmaktadır. Tarihsel olarak, gözetim, iktidarın korunması ve halkın davranışının yönlendirilmesi için kullanılan önemli bir araçtır. Bunun kökenleri antik çağlara kadar uzanabilmektedir (Lyon, 1997: 39). Örneğin, imparatorlar ve krallar, düşman eylemlerini öğrenmek veya suçları önlemek için casuslar ve gözcüler kullanmış olabilirler.

Gözetimin modern toplumlarda yaygınlaşması ve büyük ölçüde ulus-devletlerin ve bürokratik örgütlerin büyümesiyle ilişkilendirilmektedir (Lyon, 2006: 224). 20. yüzyılda, teknolojik

ilerlemeler ve bürokrasiye olan ihtiyacın artması, devletlerin ve büyük kuruluşların vatandaşları ve çalışanları üzerinde daha fazla gözetim kurmasını sağlamaktadır. Bu hem fiziksel güvenliğin sağlanmasında hem de belirli sosyal ve ekonomik politikaların uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gözetim, bireysel özgürlükler ve gizlilik hakları ile toplumun genel güvenliği ve düzeni arasındaki karmaşık dengenin bir parçasıdır. Bu denge, özellikle dijital çağda, sürekli bir tartışma konusudur. İnsanların gittikçe daha fazla dijital iz bıraktığı ve devletlerin ve şirketlerin bu verileri toplama ve analiz etme kapasitesinin arttığı bir dünyada, gözetim meselesi daha da karmaşık ve önemli hale gelmektedir.

Gözetim, geçmişten günümüze iktidarın en mühim vasıtalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, genellikle kontrol ve denetim ihtiyacından kaynaklanır. İktidarı elinde bulunduranlar, genellikle toplumun genel düzenini sağlamak ve muhtemel tehditleri erken tespit etmek adına gözetimi kullanmaktadırlar (Foucault, 1992). Bu noktada, devletlerin genellikle toplumun genel güvenliği ve düzenini koruma amacıyla gözetim mekanizmalarını kullanma eğiliminde olduğunu, ancak bu süreçte bireylerin özgürlüklerinin ve gizlilik haklarının nasıl etkilendiğini göstermektedir. Bu durum, modern gözetim toplumunda sürekli bir gerilim ve tartışma konusu olmuştur.

Antik çağlardan bu yana gözetim kullanılıyor olsa da bu kavram modern toplum yaşamında çok daha belirgin hale gelmiştir. Modernleşme süreci ile birlikte, bürokratik yapıların ve ulus-devletlerin ortaya çıkışı, gözetim mekanizmalarının genişlemesi için uygun bir zemin oluşturmuştur. Özellikle ulus-devletler, toplum düzenini sağlama ve hukuk kurallarını uygulama ihtiyacı ile gözetim sistemlerini geliştirmiştir (Lyon, 2006: 295-298; Gidens, 2008: 71). Bu durum, toplumsal yaşamın her alanını etkilemekte ve bireylerin özel hayatlarını daha görünür hale getirmektedir. Bu gelişmeler, gizlilik ve özgürlük gibi kavramlar üzerinde yeni tartışmaları beraberinde getirirken, aynı zamanda güvenlik ve suç önleme gibi konularda yeni olanaklar sunmaktadır. Bununla birlikte, bürokratik yapıların genişlemesi ve gözetim sistemlerinin artması, toplumda çeşitli sorunları da beraberinde getirebilir. Özellikle devletin veya büyük örgütlerin, bireylerin özel hayatlarına aşırı müdahale etmesi veya verilerin kötüye kullanılması gibi durumlar, modern toplumda önemli bir endişe kaynağı olmaktadır. Özetle, gözetim, tarih boyunca iktidarın önemli bir aracı olmuştur. Modernleşme süreci ve bürokratik yapıların genişlemesi ile birlikte, bu kavram daha da belirgin hale gelmiş ve toplum yaşamını derinden etkilemiştir. Bu durum, etik, yasal ve sosyal boyutlarıyla tartışılması gereken önemli bir konudur.

Lyon'un "gözetlenen toplum" temalı çalışmasında öne sürülen genel görüşü; günümüz dünyası, hızla değişen teknoloji ve dijitalleşmenin etkisi altında, bir gözetim toplumuna dönüşmektedir. Gözetim toplumu kavramı, bireylerin devletler ve özel kuruluşlar tarafından sürekli olarak izlendiği ve takip edildiği bir toplum modelini ifade etmektedir (Lyon, 2006). Modern gözetim sistemleri, başta internet olmak üzere, dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin hızlı ilerleyişiyle birlikte gelişti. Bu sistemler hem çevrimiçi hem de çevrimdışı hayatımızda bizi sürekli gözetler hale geldi. İnternet üzerindeki aktivitelerimiz, GPS (küresel konumlama sistemi) sinyalleri, kapalı devre kameralar (CCTV), sosyal medya platformları ve akıllı ev cihazları gibi teknolojilerin yaygınlaşması, sürekli izlenme durumunu mümkün kılmaktadır (Zuboff, 2021: 19,141,158,484). Gözetim toplumunun yükselişi, bireylerin gizlilik hakları konusunda önemli sorunları gündeme getirir. Bireyler, devletler ve özel şirketler tarafından toplanan bilgilerin nasıl kullanıldığı, paylaşıldığı ve korunduğu konusunda endişeler taşımaktadır. Ancak, bu gözetim toplumunda, özgürlük ve güvenlik arasındaki denge de önemli bir sorun haline gelir.

Gözetim toplumu, her türlü toplumsal etkinliğin gözlem altında olduğu ve bu gözetimin belirli bir otorite tarafından yönetildiği bir toplum modeli olduğunu belirtmiştik. Bu süreç genellikle dijital teknolojilerin kullanımı ile kolaylaştırılır ve bu teknolojiler aynı zamanda yeni türde gözetim biçimlerini de beraberinde getirebilmektedir. Gözetim toplumunun bir sonucu olarak sosyal kredi sistemi ele alınabilir. Her iki olguda bireylerin davranışları sürekli olarak izlenmekte ve değerlendirilmektedir. Ancak, sosyal kredi sisteminde bu değerlendirme daha özelleştirilmiş ve bireyselleştirilmiştir (Botsman, 2017).

Sosyal kredi sistemlerinin kullanılması, gözetim teknolojilerini ve bireylerin davranışlarını kontrol etme yeteneğini büyük ölçüde artırır. Bu durum, bazı etik ve hukuki sorunları gündeme getirmektedir. Özellikle, bireylerin özgürlüğü ve gizliliği üzerindeki etkisi tartışmalıdır (Botsman, 2017; Creemers, 2018: 13). Bu bağlamda, bu sistemlerin uygulanmasındaki temel amaç genellikle toplumsal düzeni sağlamak ve teşvik etmektir. Ancak, bu sistemlerin kullanılması ile ilgili bazı etik ve hukuki sorunlar doğmaktadır. Hatta totaliter rejim tartışmalarını da çağrıştırmaktadır.

Toplumların gözetim toplumundan sosyal kredi sistemine geçişi, teknolojinin toplum üzerindeki genişleyen etkisini ve verinin giderek daha fazla kullanıldığı bir dünyada olası sonuçları gözler önüne sermektedir. Bu geçiş, bir yandan toplumsal düzen ve uyumu teşvik

ederken, diğer yandan bireysel özgürlükler ve gizlilik hakları üzerinde potansiyel etkileri konusunda ciddi sorular ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, bu tür sistemlerin uygulanabilirliği, etkileri ve etik boyutları üzerinde daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bilhassa, bu teknolojilerin kullanımı ile ilgili hukuki düzenlemelerin ve etik kuralların belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Hem toplumların refahını koruyup geliştirebilmek hem de bireysel hak ve özgürlükleri gözetebilmek için bu dengenin sağlıklı bir şekilde kurulması gerekmektedir.

3. SOSYAL KREDİ SİSTEMİ

Sosyal Kredi Sistemi son yıllarda küresel olarak tartışılırken, aslında "sosyal kredi sistemi" kavramı Çin'de bir süredir mevcuttur. Bu sistem, devletin tüm uygulama yöntemlerini yapay zekâ ve büyük veri ile birleştirerek entegre bir takip mekanizması getirmektedir. Sosyal kredi sistemi, genellikle bireylerin ve kuruluşların toplumsal davranışlarının hükümet veya ilgili kurumlar tarafından izlenmesi, değerlendirilmesi ve puanlanması esasına dayanan bir yönetim mekanizmasını ifade etmektedir. Bu sistem, Çin'de en çok bilinen uygulamasıyla tanınmaktadır ve burada devlet, vatandaşların finansal kredilerinin yanı sıra sosyal davranışlarını da kapsamlı bir şekilde değerlendirebilmektedir. Sistem, kamu güvenliğini artırmak, ticari ahlakı teşvik etmek ve genel olarak toplumsal uyumu sağlamak için tasarlanmıştır. Bireyler ve şirketler, toplumsal normlara ve yasalara uygun davranışlarıyla yüksek puanlar kazanabilirken, olumsuz davranışlar düşük puanlara ve çeşitli yaptırımlara yol açabilir (Hoffman, 2017).

Çin'deki Sosyal Kredi Sistemi (SKS), dijital araçları ve yapay zekâyı kullanarak kişi ve kuruluşlara davranış ve eylemlerine göre puanlar veren kapsamlı bir değerlendirme/gözetim yöntemidir. SKS, toplumsal davranış, gözetim ve mahremiyet üzerindeki potansiyel etkileri nedeniyle çokça tartışılmaktadır. SKS'nin amacı, toplumdaki olumlu davranışları teşvik etmek ve olumsuz davranışları caydırmaktır (Taşdan, 2023)

Çin hükümetinin sosyal kredi sistemi kurma amacı, toplumda bir "güven" ortamı oluşturmaktır (Bach, 2020: 490). Çinli yetkililer, sistemin başarılı bir şekilde uygulanması durumunda toplumun genel olarak kalkınacağına ve gıda tedarikinden mali hizmetlere kadar pek çok sorunun çözüleceğine inanmaktadır (Chen vd., 2018: 3). Bu amaçla, sosyal kredi sistemini uygulamak için devlet tarafından yetkilendirilen kamu-özel, ekonomik-adli, Weibo, WeChat, Alibaba sanal pazar

platformu ve AliPay gibi uygulamaları kullanmaktadır (Botsman, 2017). Ayrıca, Rongcheng, Guizhou, Şanghay ve diğer belediyelerde merkezi hükümetin denetiminde sosyal kredi sistemlerinin oluşturulması konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir (Shen, 2019).

Diğer yandan, sosyal kredi sistemleri, çalışmalarını desteklemek ve insanları gözetlemek için şehirlerin her yerine yerleştirilmiş güvenlik kameraları aracılığıyla çalışmaktadır. Çinli yetkililer, veriye dayalı sistemleri genişletmek için yapay zekâ stratejisini kullanmayı tasarlamaktadır (Creemers, 2018: 26). Bu şekilde, sosyal kredi sistemi insanları daha sıkı bir şekilde kontrol edebilmektedir. Bu takip sürecinde insanların yaptığı her şey kaydedilmekte ve puan verilmektedir. İnsanlar, mağazalardan veya internetten ne satın aldıkları, nerede zaman geçirdikleri, arkadaş çevreleri ve ilişkileri, sanal oyun oynamak veya içerik izlemek için ne kadar zaman harcadıkları, fatura ve vergi ödemeleri, gönüllü çalışmaları ve akraba ziyaretleri gibi birçok faktöre tabi tutulmaktadır. Bu faktörler puanlama sistemine dahil edilerek ve insanların "sosyal kredi" puanları oluşturulmaktadır (Botsman, 2017). Bu bağlamda eğer birey yüksek vatandaşlık skoruna sahip olursa muhtelif ödülleri hak edebilmektedir.

Sosyal Kredi Sistemi, Çin hükümeti tarafından geliştirilen bir kredi derecelendirme ve etiketleme sistemi olarak görünmektedir, işletmelerin, bireylerin ve devlet kurumlarının güvenilirliğini izlemek ve değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Danıştay bildirisi, 2014). Sosyal Kredi Sistemi, destekçileri tarafından sosyal davranışların düzenlenmesine ve geleneksel değerlerin teşvik edilmesine yardımcı olduğu gerekçesiyle savunulmaktadır (Brussee, 2022). Ancak, eleştiri noktası, sistemle birlikte bireylerin ve kuruluşların yasal haklarının ihlal edilebileceği ve kapsamlı bir hükümet gözetimi aracı olarak kullanılabilmesi endişelerini dile getirmektedir. Sistemin, bireylerin özel hayatına müdahale etme potansiyeli olduğu ve toplumdaki ayrımcılığı teşvik edebileceği öne sürülmektedir.

Sosyal kredi sistemi, ceza ve ödül mekanizmalarını destekleyen 'kırmızı liste' ve 'kara liste' sistemine dayanmaktadır. Özellikle dikkat çeken değerleri kaydetmektedir. Teşvik mekanizmaları yalnızca devlet araçlarıyla değil, aynı vakitte belirli sektörlerdeki özdenetim rejimleri ve piyasa düzenekleriyle de uygulanmaktadır (Shen, 2019; Creemers, 2018: 14). Puanı yüksek olan örnek yurttaşlar "kırmızı listeye", puanı düşük olan yurttaşlar ise "kara listeye" alınmaktadır. Kırmızı listede yer alan bireyler, yüksek bir sosyal kredi puanına sahip olan ve olumlu davranışlarıyla dikkat çeken kişileri ifade etmektedir. Bu kişilere belirli

avantajlar ve ödüller sağlanabilir. Örneğin, kırmızı listedeki bireylere daha düşük faiz oranlarıyla kredi verilebilir, seyahat veya konut gibi alanlarda ayrıcalıklı imkanlardan yararlanmaları sağlanabilir. Diğer yandan, "kara liste" olarak adlandırılan mekanizma ise sosyal kredi puanı düşük olan ve olumsuz davranışlarda bulunan bireyleri hedef alır. Kara listede yer alan bireyler, bazı cezalarla karşılaşabilir ve belirli kısıtlamalara tabi tutulabilir. Örneğin, kara listedeki bir bireyin seyahat özgürlüğü kısıtlanabilir, iş başvurularında dezavantajlı duruma düşebilir veya bazı hükümet hizmetlerine erişiminde sınırlamalar getirilebilir.

Ödüllendirme veya cezalandırma uygulamasının nasıl uygulandığı tam olarak açıklanamasa da kademeli bir prosesten geçtiği bilinmektedir. Sosyal kredi sistemlerinde düşük puan alan vatandaşlar, başarılı olsalar bile iyi okullara girmekte veya iş başvurusunda bulunmakta zorluk çekebilmektedirler. Bu arada ekonomik durumu iyi olan vatandaşlar lüks otellerde kalamayabilir ve online alışverişte sorun yaşayabilir. Hatta bu durumdaki vatandaşlar evcil hayvan haklarını bile kaybedebilir. Tüm cezalar hem bireyler hem de çocukları için geçerlidir. Kredi notu düşük olan vatandaşlar, çocuklarını istedikleri okullara gönderemezken, aynı çocuklar istedikleri uçak ve tren biletini alabilmek konusunda sıkıntı yaşayabilmektedirler (Cockburn, 2018)

China Daily'deki bir rapora göre; Çin'de kara listenin yayınlanmasından bu yana yaşanan önemli gelişmelere işaret edilmiştir. Raporda belirtilen verilere göre, 2013 yılından itibaren 6.15 milyon kez borçluların uçuşları otomatik olarak engellenmiştir. Ayrıca, 2.22 milyon kez itaatsizlik gösterenlerin yüksek hızlı tren bileti talepleri reddedilmiştir. Borçları sebebiyle 71,000 kişi üst düzey yönetici pozisyonlarından mahrum bırakılmıştır. Çin Industrial and Commercial Bank, listedeki borçlulara 6.97 milyon Yuan değerinde borç vermekten kaçındığını açıklamıştır (Xiaofeng ve Yin, 2017). Bu veriler, Çin hükümetinin kara liste uygulaması ve algoritmalar aracılığıyla toplumsal davranışları yönlendirme çabalarının somut sonuçlarını yansıtmaktadır. Kara liste sistemi, borçluların hareket özgürlüğünü kısıtlayarak, toplumda finansal sorumluluk bilincini artırmayı hedeflemektedir.

Kimse eğitim kamplarına yeniden gönderilme gibi ağır cezalar uygulanmamıştır ancak listedeki insanların lüks malların satın alımına izin verilmediği belirtilmektedir. Çin Akademisi Uluslararası Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Enstitüsü direktörüne göre (Global Times, 2017); “bu önlemler sayesinde listedeki insanların %10'u borçlarını hızla geri ödemeye başlamıştır”. Bu durum, sistemin etkili olduğunu ve borçluların sorumluluklarını yerine getirmeye teşvik ettiğini göstermektedir (Zuboff,

2021: 481). Ancak, bu verilerin yüzde 10'luk oranın dışında kalan kısmını ne kadarının borçlarını geri ödeme konusunda başarılı olduğu veya diğer sonuçlar hakkında bilgi verilmemektedir. Ayrıca, bu tür bir sistemin insanların ekonomik durumunu ve hareket özgürlüğünü kısıtlamak suretiyle eleştirilere yol açabileceği unutulmamalıdır.

Creemers'e (2018: 13) göre Sosyal Kredi Sistemi; hükümet işlerinde, hükümet aktörleri için şeffaflığı artırmakta, yasal yönetimi güçlendirmekte, güvenilirliği inşa etmekte ve hükümeti samimi davranışın bir modeli olarak sergilemektedir. Piyasa ekonomisinde ise sosyal kredi, finanstan inşaata, gıdadan e-ticarete kadar birçok sektörde verimliliği, güveni ve şeffaflığı artırmaktadır. Sosyal hizmetlerde, Sosyal Kredi Sistem sağlık hizmeti sağlayıcılarına olan güveni artırmakta, belirli meslekler üzerinde yönetimi güçlendirmekte ve çevrimiçi davranışlar üzerinde denetimi artırmaktadır. Kredi mekanizmalarının tanıtılması, mahkemelerin kararları daha etkili bir şekilde uygulamalarını, dava tarafları hakkında bilgi paylaşımını artırmasını ve hukuk mesleği için normları desteklemesini sağlamaktadır. Bu bağlamda Sosyal Kredi Sistemi, hükümet işlerinde şeffaflığı artırarak, hükümet aktörlerinin faaliyetlerini daha açık bir şekilde göstermesini sağlamaktadır. Örneğin, kamu kurumlarının ve yetkililerin, hizmetlerini sunarken daha şeffaf bir şekilde hareket etmeleri beklenmektedir. İstihdam, vergi ödemeleri, kamu hizmetlerine erişim gibi alanlarda yapılan puanlamalar ve değerlendirmeler, bu şeffaflığı artırır ve hükümetin işleyişini güçlendirmektedir.

Piyasa ekonomisinde sosyal kredi, çeşitli sektörlerde etkisini göstermektedir (Creemers, 2018: 13). Örneğin, finans sektöründe müşterilerin kredi geçmişleri ve ödeme düzenleri üzerinden değerlendirilerek, finansal kurumların risk yönetimini ve kredi verme süreçlerini iyileştirmektedir. İnşaat sektöründe, şirketlerin geçmiş projeleri, kalite kontrolü, iş sağlığı ve güvenliği gibi unsurlar dikkate alınarak değerlendirilip ve güvenilirliği artırılmaktadır. Gıda sektöründe, işletmelerin hijyen standartlarına uyumları ve ürün kalitesi gibi faktörler sosyal kredi puanını etkileyerek, tüketicilere güven vermektedir. E-ticaret sektöründe ise satıcıların ve alıcıların geçmiş işlem deneyimleri değerlendirilerek, dolandırıcılık ve sahtekarlık önlenmektedir ve güvenli bir alışveriş ortamı sağlanabilmektedir (Shen, 2019).

Sosyal hizmetlerde Sosyal Kredi Sistemi, sağlık hizmeti sağlayıcılarına olan güveni artırabilmektedir (Creemers, 2018: 14). Örneğin, hastaneler ve doktorlar, hasta memnuniyeti, tedavi başarı oranları, randevu süreleri gibi kriterlere göre değerlendirilip ve

puanlandırılabilir. Bu sayede, halk sağlığı hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliği artırılabilir. Ayrıca, belirli meslekler üzerindeki yönetimi güçlendirmektedir. Örneğin, avukatlar veya muhasebeciler gibi meslek grupları, etik kurallara uyumu, mesleki faaliyetlerini düzgün bir şekilde yerine getirmelerini ve güvenilir bir şekilde çalışmalarını sağlamak için değerlendirilebilmektedir. Sosyal Kredi Sistemi ayrıca çevrimiçi davranışlar üzerinde denetimi artırmaktadır. İnternet üzerindeki platformlar, kullanıcıların davranışlarını izleyerek ve değerlendirmekte, dolandırıcılık, kötü niyetli işlemler veya yanıltıcı bilgileri tespit ederek ve bunlara karşı önlemler almaktadır (Shen, 2019).

Kısaca, kredi mekanizmalarının tanıtılması, mahkemelerin kararlarını daha etkili uygulamalarını sağlamaktadır. Örneğin, bir mahkeme tarafından verilen bir hükme uyulmaması durumunda, sosyal kredi sistemi üzerinden bu bilgi paylaşılabilir ve ilgili kişinin sosyal kredi puanı düşülebilmektedir. Bu, hükümlerin daha etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmektedir ve hukuki süreçlerin daha adil ve şeffaf bir şekilde ilerlemesine yardımcı olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca, dava tarafları hakkında bilgi paylaşımının artırılması, daha kapsamlı bir değerlendirme yapılmasını sağlayarak, yargı sisteminin daha güvenilir ve şeffaf olmasına katkıda bulunmaktadır. Hukuk mesleği için normların desteklenmesi ise avukatların profesyonel etik kurallara uymasını teşvik ederek güvenilir bir hukuk ortamının oluşmasına yardımcı olabilmektedir.

Sosyal kredi Sistemi, bir dizi finansal ve sosyal faaliyette "iyi" ve "kötü"yu takip ederek, ekonomik, sosyal ve politik hayatta "bütünlüğe ulaşmak" hedefiyle tutarlı davranışı şekillendirmek için otomatik olarak ödüller ve cezalar atamaktadır. Her Çin vatandaşı, kamu ve özel kaynaklardan parmak izi verilerini ve diğer biyometrik özellikleri toplayan bir arama dosyası için hedeflenmektedir (Zuboff, 2021: 478). Çin'deki sosyal kredi kavramı "dijital totalitarizm" olarak tasvir edilmesi ve sıklıkla Orwell'in yaygınlaşan "Büyük Birader"i karşılaştırılsa da en iyi şekilde, kamusal ve mahrem verilerle desteklenen ve otoriter devlet kontrolü tarafından yönlendirilen araçsal gücün yüceltilmesi olarak anlaşılabilir. Pilot programın açıklaması, gözetim kapitalizmindeki davranışsal ekonomilerin ve büyük ölçekli davranışsal değişim araçlarının karmaşık yapısına dair çarpıcı bir örnek sunmaktadır. Buradaki amaç, insanları devletin arzu edilir bulduğu önceden seçilmiş davranışlarda bulunmaya şartlandırarak toplumu otomatikleştirmek, böylece bir stratejik araştırma uzmanının ifadesiyle "istikrarsızlığı azaltmak", bunu mümkün kılmaktır. (Hvistendahl, 2017; Zuboff, 2021:

478). Başka bir deyişle amaç, araçsal davranış değiştirme araçlarının kullanımı yoluyla garantili piyasa sonuçları yerine garantili sosyal sonuçlara ulaşmaktır. Sonuç, araçsal ve devlet gücünün yaygın bir karışımı tarafından tanımlanan gelecekteki bir versiyona bir bakış sunan yeni bir sistem olarak görünmektedir.

Çin hükümeti, özel ve kamu kaynaklarından sürekli veri akışının sağlandığı bir güvenlik hayaline sahiptir. Bu vizyon, çevrimiçi ve çevrimdışı deneyimlerin etkisiyle her alandan toplanan verilerin, 1.5 milyar insanın hayatına etki ederek toplumsal davranışları mekanik bir şekilde belirlemeye başladığını göstermektedir. Algoritmalar ise otobüsteki son biletin satışından başlayarak her eyleme ödüller ve cezalar vererek insanların davranışlarını şekillendirmektedir. Bu süreçte veri akışı ve algoritmalar, toplumun günlük yaşamını etkileyen bir döngü oluşturmaktadır. Şimdiye kadar sistem projesi, teknoloji şirketlerinin yanı sıra bir dizi şehir ve bölgede pilot olarak uygulanmıştır ve hükümetin öngördüğü gibi gerçek bir kıyaslama testi mevcut değildir. Birçok uzman, bu boyutta ve karmaşıklıkta tek bir sistem oluşturmayı imkânsız değilse de zor bulmuştur (Zuboff, 2021: 481, 482).

Sosyal kredi sistemi, "tüketicinin sosyal yapı içindeki konumunun başkaları tarafından belirlenmesi" ve değerlendirilmesine dayalı bir sistem olarak tanımlanabilir. Sosyal kredi sisteminin odak noktası, halkın güveni ve onun sosyal ilişkileridir (Lam, 2020). Sistemin diğer uygulamalardan ayrılan özelliği yurttaşları takip etmesi ve kaydedilen verilere göre onlara belirli puanlar vermesidir. Belirtilen ulusal sistem sayesinde devlet, yurttaşların davranışlarını kameralarla takip ederken, diğer gözetleme uygulamaları gibi teknik cihazlar ve sosyal ağlar üzerindeki faaliyetleri izlenip kayıt altına alınabilmektedir (Cockburn, 2018). Bu bağlamda sosyal kredi sisteminin tüketicilerin sosyal konumlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesine dayalı bir sistem olduğu vurgulanmaktadır. Sistem, insanların güven düzeyini ve sosyal ilişkilerini temel alarak bir puanlama mekanizmasıyla çalışır. Bu puanlama, bireylerin davranışlarını takip ederek belirlenir ve sistem tarafından verilen puanlar aracılığıyla bireylerin toplum içindeki konumu belirlenmektedir.

Sosyal kredi sistemi uygulamasının bazı yan etkileri ve bu yan etkilerden kaynaklanan endişeler bulunmaktadır. Sistem, insanların davranışlarını belirli bir şekilde yönlendirmek için ödül ve cezaları kullanırken, bazı insanlar tarafından baskıcı ve gizlilik ihlali olarak algılanabilir. Ayrıca, sistemin güvenilirlik sorunları, veri mahremiyeti ihlalleri, manipülasyon potansiyeli ve adaletsizlik riskleri gibi çeşitli

teknik ve etik sorunları vardır (Bach, 2020: 501). Sosyal kredi sistemi ayrıca, politik ve ideolojik nedenlerle insanları etiketleme ve ayrımcılık yapma potansiyeline sahip olabilir. Bu nedenle, sosyal kredi sistemi kavramı, tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir.

Buraya kadar tartışılan konu gözetim perspektifinden değerlendirildiğinde, Sosyal Kredi Sistemi ve benzeri uygulamalar, kişisel gizlilik, ifade özgürlüğü, özel yaşamın korunması gibi temel haklarla ilgili endişeleri artırabilmektedir. Bu tür sistemler, bireylerin sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi anlamına geldiğinden, bireylerin özgürce düşünme, ifade etme ve hareket etme yetenekleri sınırlanabilir. Ayrıca, veri güvenliği ve kötüye kullanım riski gibi konular da önemli bir endişe kaynağıdır.

Ayrıca, bu tür sistemlerin gücü ve etkisi, devletin bireylerin ve kurumların faaliyetlerine yoğun bir şekilde müdahale etme yeteneğiyle birlikte gelebilmektedir. Bu, otoriter bir hükümetin veya güçlerin kötüye kullanma riskini artırabilir ve demokratik değerlere, insan haklarına ve özgürlüklere zarar verebilir. Bu nedenle, Sosyal Kredi Sistemi ve benzeri uygulamaların tasarımında ve uygulanmasında bireylerin temel haklarının korunması, veri güvenliği ve özgürlüklerin sınırlanmaması gibi prensiplerin dikkate alınması son derece önemlidir. Bu sistemlerin açıklık, hesap verilebilirlik ve denetlenebilirlik ilkelerine dayanması ve demokratik süreçlerle şekillendirilmesi gerekebilmektedir. Ayrıca, bu sistemlerin toplumun genel yararını gözetmesi, ayrımcılığa yol açmaması ve adil bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır. Gözetim ve kontrol uygulamalarının denge, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve insan hakları ile uyumlu olmasını sağlamak önemlidir. Yasal, etik ve insan hakları standartlarının gözetildiği bir çerçeve içinde bu tür sistemlerin tasarlanması ve uygulanması, bireylerin haklarını korurken toplumun güvenlik ve kamu yararını da göz önünde bulundurmalıdır.

4. SONUÇ: TOPLUMSAL KONTROLÜN YENİ YÜZÜ

Bu çalışma, Sosyal Kredi Sistemi'nin toplumsal kontrolün yeni bir yüzü olduğu noktasında tartışılmıştır. Çin'de uygulanan bu sistem, bireylerin davranışlarını izlemek, değerlendirmek ve puanlamak suretiyle toplum içindeki konumlarını belirlemektedir. Sosyal kredi sistemi, yapay zekâ ve büyük veri teknolojilerini kullanarak bireylerin günlük yaşamlarını takip etmektedir. Bu sistem, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmalarını kullanarak toplumdaki güveni artırmayı ve olumlu davranışları teşvik etmeyi hedeflemektedir.

Sosyal kredi sisteminin uygulanmasındaki temel amaç, Çin toplumunda bir güven ortamı yaratmak iddiası olarak görünmektedir. Yetkililer, bu sistemin toplumu kalkındıracağına, sorunların çözüme kavuşacağına ve bireylerin daha güvenli bir ortamda yaşayacaklarına inanmaktadır. Bununla birlikte, sosyal kredi sistemi eleştirilerin de hedefi olmuştur. Özellikle, bireylerin özel hayatının ve temel haklarının ihlal edilebileceği, sistemin ayrımcılığa yol açabileceği ve bireylerin ifade özgürlüğünü sınırlayabileceği ve toplumsal gözetimi artırabileceği endişeleri dile getirilmektedir.

Gözetim kavramı, sosyal kredi sistemi bağlamında önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistem, bireylerin davranışlarını sürekli olarak izlemekte ve kaydetmektedir. İnternet, güvenlik kameraları ve diğer teknolojik araçlar üzerinden yapılan gözetim, bireylerin özgürce hareket etme yeteneklerini sınırlayabilir ve özel hayatlarını etkileyebilir. Bireylerin her adımı kaydedilerek puanlandırılması, toplumsal gözetimi artırabilir ve bireylerin davranışlarını şekillendirmek için bir denetim mekanizması olarak kullanılabilir. Ancak gözetim konusu, sosyal kredi sistemiyle birlikte ortaya çıkan önemli endişeleri de beraberinde getirir. Bireylerin sürekli izlenmesi, kişisel gizlilik, ifade özgürlüğü ve özel yaşamın korunması gibi temel haklarla ilgili sorunlara yol açabilir. Ayrıca, bu sistemin kötüye kullanılması durumunda, otoriter bir hükümetin veya güçlerin baskı ve ayrımcılık yapma potansiyeli ortaya çıkabilir.

Bu bağlamda, sosyal kredi sistemi ve benzeri uygulamaların tasarımı ve uygulanması sürecinde, bireylerin temel haklarının korunması, veri güvenliği, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve adalet ilkelerinin gözetilmesi son derece önemlidir. Bu sistemlerin demokratik değerlere, insan haklarına ve özgürlüklere saygılı bir şekilde şekillendirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Gözetim ve kontrol mekanizmalarının denge, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve insan hakları ile uyumlu olması sağlanmalıdır. Yasal, etik ve insan hakları standartlarının gözetildiği bir çerçeve içinde bu tür sistemlerin tasarlanması ve uygulanması, bireylerin haklarını korurken toplumun güvenlik ve kamu yararını da gözetmelidir.

Sosyal kredi sistemi ve benzeri toplumsal kontrol mekanizmalarının karmaşık ve çok yönlü bir konu olduğunu vurgulamaktadır. Toplumun güvenliği ve bireylerin temel hakları arasında bir denge sağlanması gerekmektedir. İlerleyen dönemlerde bu konunun daha fazla araştırılması ve tartışılması önemlidir, çünkü teknoloji ve veri kullanımı ilerledikçe bu tür sistemlerin etkileri ve

sonuçları daha fazla belirginleşecektir. Bu noktada, sosyal kredi sistemi ve benzeri toplumsal kontrol mekanizmalarının tasarımı ve uygulanması sürecinde, insan hakları, demokratik değerler ve özgürlüklerin korunmasına öncelik verilmesi gerekmektedir.

Sosyal kredi sistemi Çin'de hükümetin toplum üzerinde daha fazla kontrol sağlamasını ve bireylerin davranışlarını şekillendirmesini mümkün kılmaktadır. Bu sistemin ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmalarıyla bireylerin sosyal konumları belirlenmekte ve belirli ayrıcalıklara veya kısıtlamalara tabi tutulmaktadır. Sosyal kredi puanı yüksek olan bireyler avantajlar elde ederken, puanı düşük olanlar çeşitli kısıtlamalarla karşılaşabilmektedir. Bu sistem, toplumsal kontrolün geleneksel yöntemlerinden farklı bir yaklaşım sunmaktadır. İnternet ve teknoloji araçlarıyla entegre bir şekilde çalışan sosyal kredi sistemi, bireylerin her adımını izlemekte ve kayıt altına almaktadır. Bu da bireylerin davranışları üzerinde sürekli bir denetim ve değerlendirme mekanizması oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal kredi sistemi Çin'de toplumsal kontrolün yeni bir yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem, güven ortamını oluşturma amacıyla uygulanmakta, ancak aynı zamanda bireylerin temel haklarını ihlal edebileceği, özel hayatı etkileyebileceği ve ifade özgürlüğünü sınırlayabileceği endişeleri de beraberinde getirmektedir. Sosyal kredi sistemi ve benzeri uygulamaların tasarımı ve uygulanması sürecinde, bireylerin temel haklarının korunması, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve adalet ilkelerinin gözetilmesi son derece önemlidir.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen öneriler, sosyal kredi sistemi ve gözetim uygulamalarının toplumsal etkilerini azaltmaya ve daha adil bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yöneliktir. İlk olarak, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir. Sosyal kredi sisteminin ve gözetim uygulamalarının, bireylerin puanlama süreçlerine ve sonuçlarına erişim hakkı tanınarak, itiraz mekanizmaları oluşturularak şeffaf bir şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, bireylerin gizlilik haklarının korunması için güçlü veri güvenliği önlemleri alınmalı ve toplanan verilerin kötüye kullanılmaması adına katı yasal çerçeveler oluşturulmalıdır.

Sosyal kredi sistemi ve gözetim uygulamalarının etik kurallara uygun olarak yürütülmesi, bu sistemlerin bireylerin özgürlüklerini sınırlamadan toplumsal düzeni sağlaması açısından kritik bir öneme sahiptir. Demokratik değerlerle uyumlu olmasının sağlanması, bu sistemlerin otoriter bir yapıya dönüşmeden bireylerin haklarını koruyacak şekilde tasarlanmasını gerektirmektedir. Ayrımcılığın önlenmesi için ise

sosyal kredi sisteminin ayrımcılığa yol açabilecek uygulamaları engelleyecek adil ve eşitlikçi politikalar geliştirilmelidir. Puanlama sisteminin objektif kriterlere dayalı olarak uygulanması ve bireyler arasında haksız ayrımcılığın önüne geçilmesi bu bağlamda önemlidir.

Son olarak, sosyal kredi sistemi ve gözetim teknolojilerinin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. Teknolojik gelişmelerin izlenmesi ve bu sistemlerin toplumsal etkilerinin düzenli olarak değerlendirilmesi, sistemlerin etkinliğini artıracak ve olası olumsuz etkilerin önüne geçilmesini sağlayacaktır. Bu öneriler, sosyal kredi sistemi ve gözetim toplumunun daha adil, şeffaf ve etik bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Brussee, V. (2022). *China's social credit score – untangling myth from reality*, <https://merics.org/en/comment/chinas-social-credit-score-untangling-myth-reality> (30.05.2023)
- Bach, J. (2020). The Red And the Black: China's Social Credit Experiment As a Total Test Environment, *The British Journal of Sociology*, 71(3), 489-502.
- Botsman, R. (2017). *Big data meets Big Brother as China moves to rate its citizens*. <https://www.wired.co.uk/article/chinese-government-social-credit-score-privacy-invasion> (01.06.2023)
- Bozkurt, V. (2000). *Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?* <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-136-agustos-2000/2328/gozetim-ve-internet-ozel-yasamin-sonu-mu/2499> (01.06.2023)
- Clarke, R. (2005). Have We Learnt To Love Big Brother?, <http://www.rogerclarke.com/DV/DV2005.html> (02.05.2023)
- Cockburn, H. (2018). *China blacklists millions of people from booking flights as 'social credit' system introduced*, <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/china-social-credit-system-flight-booking-blacklisted-beijing-points-a8646316.html> (29.05.2023)
- Creemers, R. (2018). *China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control*, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3175792> veya <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3175792>
- Gidens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*, (C. Atay, Çev.) 2.baskı, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

- Global Times (2017). *China moving toward fully developed credit systems*, <https://www.globaltimes.cn/page/201706/1052634.shtml> (04.06.2023)
- Hoffman, S. (2017). *Managing the State: Social Credit, Surveillance and the CCP's Plan for China*, <https://jamestown.org/program/managing-the-state-social-credit-surveillance-and-the-ccps-plan-for-china/> (06.08.2023)
- Hvistendahl, M. (2017). *Inside China's Vast New Experiment in Social Ranking*, <https://www.wired.com/story/age-of-social-credit/> (06.06.2023)
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Karakehya, H. & Usluadam, A. K. (2016). Neden Gözetl(en)iyoruz, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Akar ÖCAL Armağanı*, 187-200. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/andhd/issue/56712/791822>
- Lam, O. (2020). *Orwellian dystopia' or trustworthy nation? The facts on China's social credit system*, <https://hongkongfp.com/2016/01/10/orwellian-dystopia-or-trustworthy-nation-the-facts-on-chinas-social-credit-system/> (29.05.2023)
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum: Günlük Hayatı Kontrol Etmek*, (G. Soykan, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Mattelart, A. (2012). *Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni* (O. Gayretli & S. E. Karacan, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Shen, C. F. (2019). *Social Credit System in China*, <https://www.kas.de/en/web/politikdialog-asien/single-title/-/content/social-credit-system-in-china-2> (01.06.2023)
- Şahin, M. (2024). Kripto Para ve Gözetim: Nakitsiz Toplumun İnşası. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 65-79.
- Taşdan, M. (2023). Sosyal Kredi Sisteminin Eğitim ve Okul Yönetimine Yansımaları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 166-176. <https://doi.org/10.53629/sakaefd.1348301>

- Turhan, D. G. (2017). Dijital Aktivizm. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (26), 26-44.
- Danıştay Bildirisi (2014). *Sosyal Kredi Sistemi Yapım Planlama Taslağı (2014-2020)*, çev.: Google Chrome translate eklentisi, https://www.gov.cn/zhengce/content/2014-06/27/content_8913.htm (01.06.2023)
- Xiaofeng, S. ve Yin, C. (2017). *Court blacklist prevents millions from flying, taking high-speed trains*, http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-02/14/content_28195359.htm (02.06.2023)
- Zuboff, S. (2021). *Gözetleme Kapitalizmi Çağı: Gücün Yeni Sınırında İnsan Geleceği İçin Savaş*, (T. Uzunçelebi, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınevi.